

OBSAH

Tomáš Valášek:

Ludský faktor: prezident ako tvár zahraničnej politiky USA

Human Factor: President as a Face of US Foreign Policy

Ivo Samson:

Americké volby a európske utrpenie

The American Elections and European Suffering

Hana Mořková:

Vztah USA k regionu strední Evropy

US Relations to Central European Region

Imrich Babic:

Vojna proti terorizmu je aj našou vojnou

The War against Terror is our War Too

ÚVODNÉ SLOVO

Pri analýze zahraničnej a bezpečnostnej politiky Bushovej vlády treba prekonať stereotyp, že udalosti z 11. septembra 2001 od základu zmenili svet a zásadne ovplyvnili charakter americkej bezpečnostnej stratégie. V skutočnosti to bolo obdobie rokov 1989 až 1991, ktoré podstatne ovplyvnilo fungovanie systému medzinárodných vzťahov a zmenilo charakter globálnej bezpečnosti. Od začiatku 90. rokov sa totiž datuje vznik americkej globálnej dominácie.

V septembri 2002 predstavila Bushova vláda koncepčný bezpečnostný dokument, ktorý reagoval na zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí. Predstavoval zásadný posun v strategickom myslení a naformuloval nové princípy americkej bezpečnostnej politiky. Národná bezpečnostná stratégia USA (*U. S. National Security Strategy*) je výsledkom intenzívnej politickej a odbornej debaty, ktorá sa začala už dávno pred teroristickými útokmi na New York a Washington.

Ideové korene bezpečnostnej stratégie siahajú hlboko do 90. rokov 20. storočia a jej základné princípy sa priebežne formovali ešte pred prvým nástupom G. W. Busha do prezidentského úradu.

Udalosti spojené s teroristickými útokmi v septembri 2001 neboli pre vypracovanie bezpečnostnej stratégie USA kľúčové. Charakter tohto dokumentu sa formoval dlhý čas a vychádzal v prvom rade z teoretických a ideových koncepcií blízkych republikánom. Význam teroristických útokov na New York a Washington však spočíval v tom, že prispeli k dotvoreniu definitívnej podoby bezpečnostnej stratégie USA a zároveň vytvorili špecifické podmienky pre jej prijatie americkou verejnosťou.

Bezpečnostná stratégia vychádza zo skutočnosti, že Spojené štáty disponujú bezprecedentnou politickou, hospodárskou a vojenskou silou, ktorá v súčasnosti nemá konkurenciu. Ich záujmom je zachovať kľúčový americký vplyv a unikátnu pozíciu v systéme medzinárodných vzťahov. Cieľom USA je odradiť kohokoľvek od snahy o rivalitu vo vojenskej oblasti, odstrániť všetkých nositeľov bezpečnostných hrozieb a v prípade zlyhania odstrašenia poraziť akéhokoľvek nepriateľa.

Z hľadiska vnútro politickej debaty základný rozdiel medzi demokratickým a republikánskym táborom spočíva v odlišnom vnímaní vzťahu medzi západnými hodno-

tami a americkou mocenskou politikou. Prvá Bushova vláda nevidela žiadny rozpor medzi šírením západných hodnôt a aktívnou mocenskou ochranou tohto procesu. V kontexte americkej zahraničnopolitickej tradície ide o kontinuitu wilsonovského idealizmu, ktorý sa transformoval do novej podoby. Sú to výhradne realistické dôvody, ktoré G. W. Busha dnes vedú k snahe o dokončenie idealistického zámeru, ktorý sformuloval prezident W. Wilson pred vyše osemdesiatimi rokmi – "svet sa musí stať bezpečným pre demokraciu, inak demokracia ako taká nebude vo svete bezpečná".

Podpora šírenia vlastných hodnôt bola integrálnou súčasťou americkej zahraničnej a bezpečnostnej politiky už od roku 1917. Aj keď USA v minulosti nie vždy uspeli (Vietnam), vo väčšine prípadov táto politika priniesla pozitívne výsledky (Nemecko a Japonsko po druhej svetovej vojne, stredná a východná Európa po studenej vojne). Prvá Bushova vláda nadviazala na túto tradíciu kombinácie idealistických cieľov a partikulárnych amerických záujmov. Podobne ako W. Wilson po skončení prvej svetovej vojny a F. D. Roosevelt po skončení druhej svetovej vojny, aj G. W. Bush vníma koniec studenej vojny (tretieho globálneho konfliktu 20. storočia) ako príležitosť vhodnú na vytvorenie kvalitatívne nového medzinárodného poriadku.

V porovnaní s tradičnou americkou stratégiou z obdobia studenej vojny, ktorá spočívala v zadržiavaní komunistickej expanzie, nová bezpečnostná stratégia z roku 2002 je založená na aktívnom rozširovaní západných hodnôt a amerického vplyvu. Ide o dva komplementárne procesy, ktoré republikánska časť politického spektra vníma ako navzájom podmienené. Vojenská moc USA a americký politický a hospodársky potenciál predstavujú v jej chápaní záruku šírenia západných hodnôt. Druhá Bushova vláda (2005 - 2008) zachová kontinuitu strategického myslenia rokov 2000 - 2004 a tento proces bude naďalej vnímať ako najlepší spôsob na zaistenie amerických záujmov, ako aj globálnej bezpečnosti a stability.

Pripravenosť republikánskych vlád podporovať aktívne šírenie západných hodnôt americkou vojenskou dominanciou sa zvykne považovať za oživenie koncepcie prezidenta R. Reagana. Ale zatiaľ čo Reaganove vlády sa usilovali o zmenu nepriateľských režimov skrytým spôsobom a nepriamym nátlakom, Bush sleduje tento cieľ otvorene a v prípade potreby je pripravený zasiahnuť aj vojensky.

Centre
for Security Studies

BEZPEČNOSTNÉ ANALÝZY

ČÍSLO 1/2005

REDAKČNÁ RADA

Ivan Hromada

Matúš Korba

Róbert Ondrejcsák

Ivo Samson

Tomáš Valášek

Prílohu pripravuje CSS

v spolupráci s R. C. SFPA, n. o.

Centrum bezpečnostných štúdií

Centre for Security Studies (CSS),

Odbojárov 10/a (FSEV UK),

820 05 Bratislava.

Telefón/fax: 00421-2-5564 4117

Niektorí predstavitelia amerického vnútropolitického spektra ale i zahraničia kritizujú na bezpečnostnej stratégii príliš normatívny štýl a ideologický charakter.

Iracká kríza, ktorú iniciovalo vystúpenie prezidenta G. W. Busha na pôde Bezpečnostnej rady OSN dňa 12.9.2002, predstavovala prvý konkrétny príklad implementácie novej americkej stratégie. Aj keď ďalší vývoj krízy eskaloval v marci 2003 do ozbrojeného konfliktu, americký postup korešpondoval s princípmi deklarovanými v bezpečnostnej stratégii USA. Využitie platformy OSN ukázalo, že medzinárodná bezpečnostná spolupráca je preferovaným prístupom a unilaterálna akcia je len posledným východiskom. Operácia *Iracká sloboda* demonštrovala, že preventívny (*pre-emptive*) vojenský zásah USA prednostne realizujú v spolupráci so spojencami a nie jednostranne.

Možno konštatovať, že tento typ bezpečnostnej a vojenskej spolupráce predstavuje takzvaný exkluzívny multilateralizmus. Selektívny výber spojencov na základe kompatibility ich postojov s postojmi USA najlepšie vystihuje strategické myslenie, ktoré sa nástupom druhej Bushovej vlády pravdepodobne nezmení. Odlišuje sa od tzv. inkluzívneho multilateralizmu, ktorý bol typický pre politiku USA počas studenej vojny. Bol založený na využívaní všetkých možných typov spoločenstva proti hrozbe Sovietskeho zväzu a komunistickej expanzie. Po roku 1990 získali USA takú dominantnú pozíciu, že sa stali nezávislejšími od pôvodných spojeneckých väzieb a mohli si vyberať spojencov podľa konkrétnej potreby.

Teroristické útoky zo septembra 2001 tento posun vo vnímaní spojeneckej spolupráce urýchlili a transformovali ho do princípu vychádzajúceho z prehlásenia ministra obrany USA D. Rumsfelda, že „sú to misie, ktoré určujú charakter koalícií, a nie koalície určujú charakter misií“.

Vítazstvo Georga W. Busha vo voľbách v novembri 2004 a nástup druhej republikánskej vlády v januári 2005 umožní zachovať kontinuitu zahraničnej a bezpečnostnej politiky USA. Najdôležitejšie princípy americkej bezpečnostnej stratégie z roku 2002 budú naďalej implementované v praxi a ovplyvnia nielen pôsobenie USA ako bezpečnostného aktéra, ale aj charakter systému medzinárodných vzťahov a globálne bezpečnostné prostredie.

Matúš Korba

(Autor je koordinátorom
Centra bezpečnostných štúdií)

Tomáš Valášek

ĽUDSKÝ FAKTOR: PREZIDENT AKO TVÁR ZAHRANIČNEJ POLITIKY USA

Niet pochyb, že väčšina Európanov by v Bielom dome radšej videla Johna Kerryho, ako to nakoniec potvrdili aj prieskumy verejnej mienky pred voľbami v novembri 2004. Otázkou je, či starý kontinent neupieral túžobný zrak na senátora z Massachusetts tak trochu naivne: aspekty zahraničnej politiky, ktoré najviac Európanom prekážali, by nový prezident ťažko menil.

Spojené štáty by za každých okolností museli ostať v Iraku, kde nepokoje pokračujú bez ohľadu na voľby. Na Blízkom východe by tiež nenastala radikálna zmena: senátor Kerry by rozhodne neopustil Izrael; hlavne nie v čase, keď sa premiér Šaron chystá stiahnuť z pásma Gazy. A aj keby prišiel k moci Kerry, USA by nepodpísali ani Kjótsky protokol, ani zmluvu o Medzinárodnom trestnom tribunáli. Už dlhšie pred voľbami bolo totiž jasné, že moc v Kongrese ostane v rukách republikánov, pre ktorých sú tieto dohody neprijateľné. Neprikladala teda Európa prípadnej zmene stráže vo Washingtone prehnany význam? Odpoveď je: nie. V medzinárodných vzťahoch je občas štýl rovnako dôležitý ako obsah a vnímanie často preváži nad realitou. Za uplynulých desať rokov síce nastali zásadné štrukturálne zmeny vo vzťahoch medzi Európou a USA, ale rozkol, ktorý zavládol, sa zdá byť vďaka štýlu prezidenta Busha ešte hlbší. Prípadné zvolenie senátora Kerryho mohlo teda výrazne zmeniť transatlantický dialóg. Dnes je to, samozrejme, len čisto hypotetická otázka, ale vedie k širšej úvahe o vnímaní americkej zahraničnej politiky vo svete.

EURO-AMERICKÉ VZŤAHY ZA VLÁDY BILLA CLINTONA

Postava prezidenta Busha sa stala vo vzťahoch s Európou dominantným faktorom. Dnes si však už málokto spomenie, že napätie medzi oboma brehmi Atlantiku začalo dávno pred nástupom texaského guvernéra k moci. Už za vlády Billa Clintona vyhlásil vtedajší francúzsky minister zahraničných vecí Hubert Védrine Spojené štáty za hypervelmoc. Pokiaľ išlo o Kjótsky protokol, Clinton sa ho ani nepokúsil predložiť na schválenie Senátu. Zmluvu o Medzinárodnom súdnom tribunáli podpísal v svoj posledný deň v úrade, pričom súčasne odporučil svojmu následníkovi, aby ju neposlal na schválenie do Kongresu. Americkú vojenskú silu použil Clinton rovnako asertívne ako Bush a vojna proti Juhoslávii v roku 1999 bola do-

konca z právneho hľadiska ešte pochybnejšia ako invázia Iraku v roku 2003 (neopierala sa o právo na sebaobranu a takisto prebehla bez súhlasu Bezpečnostnej rady OSN).

Že si napriek tomu všetkému väčšina Európanov spomína na éru Billa Clintona ako na staré dobré časy, je zásluhou štýlu zahraničnej politiky bývalého amerického prezidenta. Clinton kládol oveľa väčší dôraz na formovanie medzinárodnej mienky o USA, či už rétoricky alebo podstatnými krokmi, ako napríklad plné zapojenie NATO do vojny v Juhoslávii. Samozrejme, že aj počas Clintonovej vlády si Amerika rozhnevala mnohých ľudí, ktorým *a priori* prekáža jej moc a jej ochota aktívne presadzovať demokratické hodnoty a pravidlá hry. Na rozdiel od Busha si ale Clinton udržal priazeň veľkej časti Európanov, ktorých občas znepokojuje spôsob, akým Amerika používa vojenskú silu, ale v princípe sú ochotní uznať potrebu vodcovskej úlohy USA a asertívnej politiky demokratickej komunity vo svete.

Kontrast medzi Bushom a Clintonom možno pozorovať na ich prístupe ku kľúčovým témam medzinárodných vzťahov počas uplynulej dekády. Azda najdôležitejšími boli vojny v Iraku a Juhoslávii. V oboch prípadoch vzišla iniciatíva z Washingtonu a drvivá väčšina nasadených vojakov bola v amerických uniformách. Ale zatiaľ čo zásah v Kosove aspoň formálne viedlo NATO prostredníctvom spoločného veliteľstva SHAPE (*Supreme Headquarters, Allied Powers Europe*), v Iraku pôsobila *ad hoc* koalícia pod vedením USA. Z praktického hľadiska však veľký rozdiel medzi Kosovom a Irakom nebol – v oboch prípadoch každodenná kontrola nad priebehom operácií ostala viac-menej v amerických rukách. Zapojenie NATO a SHAPE do konfliktu v Kosove však zmiernilo medzi spojencami napätie, ktoré vyvolalo rozhodnutie zaútočiť proti Miloševićovmu režimu.

Podobný rozdiel existuje aj vo vnímaní legálnosti tých dvoch operácií. Ani Kosovo ani Irak neboli v plnom súlade s medzinárodným právom. Väčšina vlád vráta-

ne generálneho tajomníka OSN Kofi Annana ale považovala zákrok proti Belehradu za legitímny, ak nie dokonca za legálny. To sa o Iraku nedá povedať. Dôvody, prečo OSN a verejnosť vnímajú Irak oveľa kontroverznejšie, by si vyžadovali osobitnú analýzu. Svetová verejná mienka však právom cítila, že rozhodnutie padlo už dávno pred konzultáciou so spojencami, a že USA by zakročili proti Bagdadu bez ohľadu na rozhodnutie Bezpečnostnej rady OSN či na výsledky práce inšpektorov OSN v Iraku. Dá sa usúdiť, že transparentnejší proces rozhodovania, do ktorého by boli formálne zapojení aj spojenci, by si bol získal väčšiu priazeň v Európe.

V prípade Kjótskeho protokolu Clinton veľmi dobre vedel, že nemôže očakávať sympatie Senátu. Diplomatically sa však rozhodol pre politiku ambiguity. Zmluvu síce nepredložil Senátu, ale ani ju nezavrhol. Zrušil by tak totiž akúkoľvek iluzórnu nádej na zmenu postoja USA. Bez vyvolania vnútropolitického krízy sa mu tak podarilo zmierniť prípadnú negatívnu reakciu voči Spojeným štátom. Clinton sa súčasne osobne postavil do úlohy obhajcu princípov Kjóta – síce nemal moc protokol presadiť, ale získal si sympatie snahou porozumieť záujmom a obavám Európy.

Osud Kjótskeho protokolu poukazuje na ďalší dôležitý faktor v euro-amerických vzťahoch. Keďže systém vlády v USA dáva relatívne veľké právomoci prezidentovi, reputácia krajiny vo svete osciluje pozdĺž krivky obľúbenosti lídra, ktorý je aktuálne pri moci. Názory Bieleho domu zvykne svetová verejnosť považovať za postoje väčšiny Američanov – a to napriek tomu, že verejná mienka a politické elity sú v súčasnosti práve v kľúčových otázkach hlboko rozpoltené. Clintonovi, ktorý nemal šancu presadiť Kjótsky protokol v Kongrese, sa podarilo presvedčiť svet o vlastnej podpore pre dohodu, čím symbolicky postavil USA po boku spojencov v Európe. Bushove vyhlásenia a rozhodnutia zas Ameriku a Európu rozdeľujú a to napriek tomu, že v mnohých bodoch odrážajú beznádejne menšinové postoje, a že jednotný americký názor na Irak či Blízky východ vlastne neexistuje. Tento trend sa len prehľbuje - prieskumy verejnej mienky ukazujú, že čím dlhšie pretrváva napätie medzi Európou a USA, tým viac sa nedôvera voči súčasnému americkému prezidentovi mení na skepsu voči Spojeným štátom ako takým. Úloha prezidenta vo formovaní imidžu USA vo svete tým narastá na dôležitosť.

ŠTÝL ZAHRANIČNEJ POLITIKY AKO TÉMA PREZIDENTSKEJ KAMPANE

Kerry postavil svoj pokus o dobytie Bieleho domu na kritike štýlu prezidenta

Busha. Obvinil ho z „urážania spojencov a likvidovania aliancií“ a zaviazal sa, že ak sa stane prezidentom, zo všetkých síl sa pustí do obnovy dobrých vzťahov medzi USA, Európou a zvyškom sveta. Tradičný vnútropolitický konsenzus zmizol a nastúpili stranícke rozkoly. „USA a Európu dnes delia dve krivky,“ napísali experti German Marshall Fund, „...jedna vedie medzi kontinentmi a druhá rozdeľuje samotnú Ameriku pozdĺž straníckych línií - na republikánov a demokratov“.

Dôraz na zahraničnopolitickú líniu pramení z obáv, že štýl Bushovej vlády ohrozuje dlhodobú dominantnú pozíciu USA vo svete. Tón a prezentácia zahraničnej politiky do značnej miery formujú postoj zvyšku sveta k americkej superveľmoci. Vojenská a ekonomická sila USA automaticky v mnohých kruhoch vyvoláva nedôveru či neistotu – obavy, ktoré predošlé vlády úspešne (hoci nikdy nie úplne) rozptyľovali zapojením spojencov do rozhodovacieho procesu. Keď USA ponúknu symbolický podiel na zodpovednosti, americká moc sa stáva v očiach spojencov víťaným nástrojom. Posilňuje ich rady a umožňuje dosiahnutie cieľov, ktoré ležia mimo rámca schopností ich samých. Ak si ale Washington otvorene rezervuje exkluzívne právo na rozhodovanie, americká moc sa mení na objekt závidy a bázne, a to aj medzi najlepšími spojencami. O to viac, ak USA otvorene sponchybna autoritu medzinárodných inštitúcií, ktoré hrajú v európskej definícii zahraničnopolitických vzťahov dôležitú úlohu. Vojenská a ekonomická sila tým prestáva byť amorfným objektom bázne a stáva sa konkrétnou výzvou pre záujmy Európy. Nad výhodami spolupráce a aliancie začína prevažovať pokúšenie separovať sa od Washingtonu či priamo odolávať moci USA.

Kerry rozoznal nebezpečenstvo, ktoré sa v skrýva v tomto trende. Spojené štáty z praktických aj symbolických príčin potrebujú spojencov. Spojenci sa podieľajú na globálnej misii s USA materiálnou, finančnou a vojenskou pomocou. Ešte väčší význam aliancií však spočíva v legitimitate, ktorú spojenci udeľujú spoločným akciám vedeným Washingtonom. Prieskumy verejnej mienky dokazujú, že Američania chcú konať s podporou širšieho sveta. Je symbolickým dôkazom, že princípy a hodnoty v mene ktorých konajú, majú univerzálnu podporu.

Počas uplynulých štyroch rokov táto podpora začala výrazne upadať a Spojené štáty sa ocitli v narastajúcej izolácii.

Bush aj Kerry si to uvedomujú, ale ponúkajú veľmi odlišné riešenia. Bush verí, že oslabenie aliancie vyplýva z nedôvery spojencov vo vodcovské schopnosti USA,

a východisko vidí v ambicióznom a asertívnom postupe či už v Iraku alebo pri iných globálnych problémoch. Otázky legitimity nie sú pre prezidenta prvoradé, pretože samotnú historickú úlohu USA vidí vo svetle šírenia ideálov a princípov, ktoré si vďaka svojej univerzálnosti nevyžadujú zvláštnu legitimizáciu.

Ako vyplynulo z Kerryho kampane a rétoriky, senátor z Massachusetts si uvedomoval, že zvyšok sveta nepovažuje americké kroky za *a priori* legitímne či neškodné. Znepokojovala ho narastajúca izolácia USA, ktorá v jeho očiach uberala na legitimitate zahraničnej politiky Washingtonu. Nechystal sa síce výrazne zmeniť kurz udalostí v Iraku či na Blízkom východe, ale bol pripravený drasticky zmeniť tón zahraničnej politiky USA a použiť vplyv a moc úradu amerického prezidenta na posilnenie tradičných aliancií. Zmena štýlu Bieleho domu by bola pomohla spojencom, ktorí naďalej veria v potrebu aliancie a v potrebu aktivistickej politiky USA. Americká verejnosť ale nakoniec rozhodla inak. Ostáva len dúfať, že potom, ako sa zahraničná politika stala rozhodujúcou témou v prezidentských voľbách, Washington sa intenzívnejšie zamyslí nad klesajúcou podporou pre kroky USA vo svete.

(Autor je riaditeľom bruselskej pobočky americkej mimovládnej organizácie Stredisko pre obranné informácie (Center for Defense Information – CDI)

SUMMARY

The author, director of Center for Defence Information in Brussels analyzes the importance of political style in alliance and coalition building. According to Valášek, if senator Kerry won the 2004 presidential elections, the Americans and the world would not witness a change in the content of American foreign policy. What however would change is rhetoric and tone the president would use in its dialogue with other countries, especially Europe. Valášek also points to the fact that the so called “tension in transatlantic relations” started even before Bush Jr. took the office – even democrat Bill Clinton took decisions, that Europe did not welcome. President Clinton was however able to communicate better with his European allies over the sensitive issues. The author expresses hope, that the fact, that foreign policy became a key issue in presidential elections this year should make Washington reflect intensively upon the support of US policies in the world.

Ivo Samson

AMERICKÉ VOĽBY A EURÓPSKE UTRPENIE

Za ostatné roky sa toho veľa udialo. USA majú prezidenta, ktorý zlyhal v zahraničnej aj vnútornej politike.

Amerika začala vojnu proti Afganistanu a ďalšiu proti Iraku. Veľa nevinných ľudí zomrelo. Amerika stratila vo svete vážnosť a postavila si proti sebe celý islamský svet. Túto noc mala Amerika šancu dokázať, že za súčasný stav vo svete je zodpovedná americká politika, nie americký ľud. Ale to, čo vidím, je hrozné a nedá sa to pochopiť: Oni znova volia Busha!

Schöne Grüsse an meine Tante und meine Oma in Maryland.

Takto vyzerá typická (internetová) reakcia jedného slušného a zdravo šokovaného nemeckého občana (občianky) potom, čo sa *v to ráno* po americkej volebnej noci začali Európania prebúdať zo zlého sna¹. Amerika, ktorú napriek všetkým hlbokým historickým nedorozumeniam, ako napríklad vykynoženie pol milióna nemeckých civilistov bombardovaním počas druhej svetovej vojny, považovali za „svoju“ krajinu, v ktorej mali svoje tety a babičky (zhruba šestina obyvateľstva USA má preukázateľný nemecký pôvod), ich zradila. Výsledok amerických volieb bol natoľko nepochopiteľný, že menovite nemeckí občania jednoducho odmietali uveriť, že voľby boli spravodlivé. K otázke samotnej regularnosti volieb sa Nemci vyjadrili skepticky. Len 32 % opýtaných v prvom momente po tej zlej noci bolo schopných uveriť, že oznámené čísla sú korektné a viac ako 55 % zastávalo názor, že za oznámenými výsledkami musia stáť nejaké manipulácie (*Unregelmäßigkeiten*)².

Tieto aj iné reakcie poukazujú na fakt, že Európa žila v ilúziách.

Prežívala v stave, ktorý je charakteristický pre slabších jedincov vo vypätých krízach: vo viere v zázrak bez vlastného pričinenia. Európa sa navzájom presviedčala, že onen texaský dyslektik sedí v Oválnej pracovni nielen v dôsledku volebného podvodu a teda neprávom, ale navyše aj omylom, ktorý americkí voliči napravia najneskôr v roku 2004. Lenže stačilo „60 miliónov hlupákov“, aby všetko bolo inak. Narušené európske sebavedomie, ktoré sa usiluje riešiť problémy kvantitou (rozširovaním EÚ), očakávajú ďalšie traumy. Po noci z 2. na 3. novembra sa utrpenie Európy zintenzívnilo. Doplatila na premrštené sebavedomie, na prílišnú postkoloniálnu sebaistotu, že svojich Američanov pozná. Na vieru, že budú naďalej robiť to, čo doteraz: budú *objektívne* poslúchať. Zdá sa však, že Spojené štáty po prvýkrát prestali Európe čo i len načúvať.

Žiaľ, ešte aj po voľbách sa v EÚ ozvali hlasy, že prezident Bush sa „poučil“ a ak USA nechcú ostať izolované, tak už nemôžu napredovať vo svojom unilateralizme. Znovuzvolený prezident, resp. jeho zahraničnopolitický rezort však tejto nepoučiteľnej európskej samolúbosti bleskovo odpovedal: vyhlásil, že sa rozhodol uznať FYROM pod jej ústavným názvom, teda ako *Macedónsko*. To EÚ zaskočilo – Brusel nebol schopný vydať relevantné oficiálne vyhlásenie, v ktorom by sa zastal historickej hrdosti svojej urazenej členskej krajiny, t.j. Grécka.

Taktika vyčkávania, o ktorú sa EÚ opierala, zlyhala. Potvrdením neokonzervatívcov pri moci USA znovu odmietli svoju dlhé roky vyznávanú filozofiu realizmu a naznačili, že chcú aj naďalej pokračovať v radikálnom idealistickom kurze, ktorý je pre starých európskych lišiakov dejinami priam výsmešne prekonaný.

NAOZAJ AMERIKA „POSĽÚCHALA“ EURÓPU?

Z pohľadu obrany európskych záujmov všetko nasvedčuje tomu, že áno. USA načúvali európskym záujmom v prvej svetovej vojne až natoľko, že sa vzdali svojej neutrality a nechali viac ako 100 000 svojich vojakov umrieť na nezmyselných európskych bojiskách. V druhej svetovej vojne umieranie za európske záujmy pokračovalo napriek tomu, že USA viedli takmer osamotené vyčerpávajúci boj s Japonskom. Viac ako 30 000 mŕtvych v kórejskej vojne a takmer 60 000 obetí vo vietnamskej vojne³ tiež nemožno pripísať iba ochrane „amerických záujmov“. Už počas týchto vojen, teda dávno pred konfliktom v Iraku, si pri najmenšom časť Európy budovala svoju identitu na čistej negácii amerických „unilaterálnych“ vojenských krokov. Európu vydesil aj Ronald Reagan, agresívny idealista, ktorý do Bieleho domu priniesol politiku vymykajúcu sa nielen európskej kontrole, ale aj európskym záujmom.

Obavy z americkej neposlušnosti rozptýlil až Bill Clinton, ktorý sa do Oválnej pracovne nasťahoval s cieľom dať domácej politike prednosť pred zahraničnou. Tento princíp dôsledne dodržiaval napriek tomu, že najmä v druhom volebnom období bol pod silným tlakom republikánskej väčšiny v Kongrese, ktorá bola formovaná radikálnymi prúdmi neokonzervatizmu a protestantského fundamentalizmu.

Na čele S Georgeom W. Bushom sa podľa Európy USA naďalej nekontrolovane rútia doprava, tento raz navyše s oveľa výraznejším požehnaním amerických voličov.

Je známe, že Amerika je rozdelená oveľa viac než akýkoľvek európsky štát.

Európska verejnosť si často svoju „analýzu“ USA zjednodušuje obviňovaním prezidenta Busha, že toto rozdelenie spôsobil. Ide však o pohodlný európsky omyl – Bush Ameriku nerozdělil, ale prehĺbil už existujúce odlišnosti. Vyhnal ich do extrému svojím politickým štýlom, ktorý mu okrem iného vnútila aj ľahostajnosť Európy. Je to štýl, ktorý je pre Európu neakceptovateľný: Bush vedie boj proti „zlu“ (na niečo také triviálne už Európa dávno zabudla), modlí sa (to v Európe na verejnosti naozaj robia už len pokrytci) a provokuje ostatný svet tým, že má pre Ameriku opäť historickú misiu. Krajinu tak prezentuje ako historicky predurčenú na úlohy iným štátom akoby upierané.

Skutočnosť, že vlna antiamerikanizmu niekedy až detailne korešponduje s vlnou antisemitizmu a antisionizmu vo svete, potvrdzuje, že viera v exkluzivitu dejinného poslania vyvoláva v ostatnom svete nenávisť práve vtedy, keď sa opiera o reálne argumenty. Inak by vzbudzovala skôr úsmev.

Zdá sa, že do seba zahľadená Európa jednoducho nepochopila, ako veľmi sa USA zmenili po 11. septembri 2001. Zvrat v americkom myslení po tejto udalosti sa odvtedy zdôrazňuje tak často, že svet sa nad ním prestal zamýšľať. Bývalý minister obrany Nórskeho kráľovstva Anders Sja-

astad sa po septembri 2001 snažil priblížiť Európe americké uvažovanie porovnaním s prepadom Nórska Nemeckom v druhej svetovej vojne a s trvalou zmenou nórskeho myslenia v dôsledku tejto traumy. Lenže značná časť európskej verejnej mienky nakumulovala ďalšiu chybu, keď sa nebránila stotožňovať sa s názorom, že za teroristické útoky si koniec-koncov USA „tak trochu môžu aj samy“.

Rozdiel v európskej a americkej *psyché* Európe bráni vidieť v americkom prístupe k novým bezpečnostnopolitickým hrozbám aj pozitívne črty; a scenáre amerického vstupu do svetových záležitostí sa už *a priori* odmietajú ako zlé, prípadne sa už vopred sledujú s nedôverou. Smutné je, že Európa si vlastne ani nemôže priať úspech pri stabilizácii Iraku, pretože to by znamenalo priznanie, že politika EÚ (t. j. francúzsko-nemeckého dvojzáprahu) bola zlá. Súčasne by to zúžilo európsky manévrovací priestor pre rezistenciu voči ďalším americkým intervenciám, ktorých sa EÚ (úplne právom) obáva. Ak sa americké „demokratické intervencie“ ukážu ako úspešné, preukáže sa aj správnosť tézy o užitočnosti kombinovať „mäkkú“ a „tvrdú“ bezpečnosť. Inými slovami: potvrdí sa, že je nezmyselné a škodlivé jednostranne preferovať *soft security*, ako to Európania často robia. Ak chcú neogaullistické krajiny v EÚ vyviaznuť zo svojej historickej nezodpovednosti s nejakým ospravedlnením, potom vojna v Iraku (ale aj tá v Afganistane) musí skončiť neúspechom, rozvratom, kataklizmom.

Už po tohtoročných jesenných voľbách v Afganistane bolo zjavné, že postkoloniálna Európa zalapala po dychu. S irackými voľbami sa EÚ bude musieť pripraviť na ešte tvrdší oriešok. Ak by sa voľby plánované na január podarili a nasledovalo by po nich ukončenie či aspoň zmiernenie zabíjania Iračanov a Američanov teroristami, neogaullizmus sa v Európe dostane do morálneho bahna. Zároveň by sa potvrdilo, že americký volič sa bez ohľadu na apokalyptické výkriky európskych zástancov *soft security* rozhodol správne. Treba pripustiť, že šance na ďalšie násilie v Iraku majú vysoký kurz a Európa bude zrejme ukojená: antiamerické orgie mierových aktivistov, neonacistov, vegetariánov a eurosenzibilov budú môcť úspešne pokračovať.

RADIKÁLNI KONZERVATÍVCI NA POSTUPE

Radikálny konzervativizmus, ktorý umierneným európskym politikom nedáva spávať, dostal v novembri tohto roku posilnený mandát na to, aby pri obrane amerických záujmov mohol brať názory európskych spojencov do úvahy ešte menej. V očiach neokonzervatívcov prehrali európski „mäkkýši“. Úspechy európskej politiky pri odstraňovaní nových bezpečnostných hrozieb sú takmer nulové – príkladom za všetky je úplná bezmocnosť „mäkkých bezpečnostných inštrumentov“ pri eliminácii iránskeho jadrového programu. Pre neokonzervatívnych radikálov je teda Európa bojazlivým, nespoľahlivým, a preto diskvalifikovaným spojencom. Ďalšia Bushova vláda si prezieravý postoj k Európe môže dovoliť, pretože to nebol konzervatívec Bush, ale liberál Kerry, ktorý voličom sľuboval, že USA privedie naspäť (a očividne za cenu vlastných ústupkov) do starých dobrých čias len skryte vŕzgajúceho euroamerického harmonického orchestra. Ak sa teda iránsky minister zahraničných vecí Kamal Karazi domnieva, že *neocons* v Pentagone a *paleocons* na ministerstve zahraničných vecí plánujú po skončení irackej operácie ďalšiu vojnu, tentoraz proti Iránu, Európa sa po svojej plačlivej antibushovskej hystérii môže len bezmocne prizerať, čo tí jastrabi za Atlantikom znova pripravujú. A milióny vystrašených eurojedincov, ktorí v takom prípade opäť zaplavia ulice európskych veľkomiest, zmenia veľmi málo, pretože udatné protesty budú vlastne „prorežimové“: revolucionári budú podporovať vlastný *establishment* a pochodovať v uliciach s nimi môžu aj arabskí ropní šejkovia v obrnených transportéroch, aj príslušníci vlastných ozbrojených síl. To ale nie je nič, čím sa revolty udržiavajú pri živote. Páliť americké vlajky a zúrivo pred kamerami dupať po ľahostajnej tvári prezidenta Busha za potlesku „buržujov“, to je predsa hanba!

Vývoj v USA tak pôjde smerom, ktorý bude môcť Európa ovplyvniť len málo. Bude sa naďalej ponosovať na americký unilaterlizmus a bude chcieť dosiahnuť multilateralizmus nie tým, že „pridá“ a stane sa Amerike rovnocennou, ale tým, že bude po USA požadovať, aby „ubrali“. To je ale pre športovo založených Američanov nič, čo ne-

môžu akceptovať už preto, že takú nesúťaživú filozofiu nie sú schopní vôbec pochopiť.

Zhmotnenie neokonzervatívnej zahraničnej politiky v praxi bude teda znamenať posilnenie protiteroristických stratégií USA. Kto bude v tomto smere USA podporovať, bude spojencom, zrejme aj bez ohľadu na prípadné demokratické deficity vo vlastnej krajine, napr. v oblasti ľudských práv.

Prezident Bush a najmä oveľa radikálnejší viceprezident Dick Cheney budú zrejme naďalej budovať víziu manichejského sveta rozdeleného na dobro a zlo a podľa toho budú aj kategorizovať spojencov *ad hoc*. Variabilná os svetového zla bude musieť dúfať, že iracká vojna sa neskončí. Inak sa Irán, Severná Kórea, Kuba, či trebárs aj Sudán dostanú do veľmi nepríjemnej americkej pozornosti.

Otázka transatlantických vzťahov a otázka NATO sa po kvázi fiasku na summite v Istanbule nevyrieši. Lapidárnejšie: Európa sa dostáva do problémov.

(Autor pracuje
vo Výskumnom Centre SFPA, n. o.)

SUMMARY

In American Elections and European Suffering Ivo Samson, RC SFPA analyst, discusses the impact of American presidential elections on further cooperation of Europe and the United States. Together with many experts in the field Samson points out, that while the USA has historically always been ready to help Europe, Europe has been hesitant in the aftermath of 9/11 and it can be argued that it did not fully understand the turn in American political thinking. According to Samson the misunderstanding will last as long as Europe will stress benefits of soft security and will not be willing to combine it with hard security when necessary. The Europe did not expect and did not wish Bush's re-election. It hoped for change in American foreign policy after the elections. Samson concludes that as „new“ Administration makes its first steps, Europe seems to be in trouble, for it is still not quite able to acknowledge reality.

POZNÁMKY

¹ <http://weblog.die-augsburger.de/index.php?p=28>.

² *Deutsche enttäuscht vom Ausgang der US-Wahl: Drei Viertel der Deutschen sind laut einer Umfrage unzufrieden mit dem Ausgang der Wahlen in den USA.* In: <http://www.netzzeitung.de/spezial/uswahlen2004/312082.html>.

³ *Statistics of Violence.*

In: <http://www.dopcampaing.org.stats.htm>.

Hana Mořková

VZTAH USA K REGIONU STŘEDNÍ EVROPY

Zahraníční, bezpečnostní a obranná politika USA prochází v posledních třech letech zásadními změnami.

Teroristické útoky na New York a Washington ovlivnily americké vnímání národní i globální bezpečnosti a akcelerovaly posun v jejich strategickém myšlení. Události ze dne 11. září 2001 způsobily podstatné zvýšení citlivosti na aktuální nevojenské bezpečnostní hrozby a vyžádaly si přizpůsobení celého spektra politiky USA novým podmínkám. Fenomén mezinárodního terorismu a precedens v podobě přímého útoku na území Spojených států začaly měnit charakter celého globálního bezpečnostního prostředí. Teroristické útoky z 11. září 2001 budou v dlouhodobém časovém horizontu působit jako jeden z nejdůležitějších faktorů v budoucím vývoji americké bezpečnostní a obranné politiky, bez ohledu na stranickou příslušnost americké vlády.

I když samotný způsob teroristických útoků byl neočekávaný, z hlediska bezpečnostních hrozeb došlo k naplnění scénáře, který se předvídal. Šlo o nevojenský útok ze strany nestátního aktéra, kterému se dalo jenom těžko zabránit. Události z 11. září 2001 ukázaly, že USA i navzdory deklarované připravenosti čelit takovým hrozbám nedokázaly ani odhalit, ani zastavit teroristický útok na symbolická centra své ekonomické a vojenské moci. Tato zkušenost bude systematicky působit na další zvyšování americké angažovanosti v globálním měřítku. Vítězství G. W. Bushe v prezidentských volbách v listopadu 2004 umožní zachování kontinuity dosavadní zahraniční a bezpečnostní politiky a USA se v rostoucí míře budou orientovat na aktivní regulování všech bezpečnostních krizí, které mají potenciál ohrozit americké zájmy.

Kromě toho lze očekávat, že nová vláda prezidenta Bushe bude se zvýšenou intenzitou čelit problému nekontrolovaného šíření zbraní hromadného ničení. V současnosti američtí političtí představitelé nemohou podceňovat hrozbu, že nukleární, chemické nebo biologické zbraně v rukou diktátorských režimů ve spojení s odpovídajícími nosiči, případně v rukou teroristů mohou bezprostředně ohrozit území USA. Toto riziko neustále narůstá a hrozba útoku zbraněmi hromadného ničení se v kruzích republikánské administrativy vnímá jako velice pravděpodobná. Na prevenci a eliminaci hrozeb vyplývajících ze strany rizikových režimů, mezinárodního terorismu a šíření zbraní hromadného ničení je vláda prezidenta Bushe připravena využít celý mocenský potenciál, kterým USA disponují.

TRANSATLANTICKÉ VZTAHY

Tři zmíněné klíčové priority zahraniční a bezpečnostní politiky USA vytvářejí také rámec, ve kterém se formuje americký postoj k otázce budoucí podoby Severoatlantické aliance. Tento postoj bude i nadále vycházet z načrtnutého trendu posilování americké bezpečnostní a vojenské přítomnosti ve světě. To vytváří předpoklad, že přímo úměrně k rostoucí míře individuální angažovanosti USA bude v očích Američanů klesat význam NATO.

Je to způsobeno tím, že někteří západoevropští spojenci se od USA čím dál více liší ve vnímání bezpečnostních hrozeb a zahraničně-politických priorit. Jejich politická neochota, jakož i vojenská nepřipravenost čelit hrozbám rizikových režimů, mezinárodního terorismu a šíření zbraní hromadného ničení vyvolává v očích republikánské administrativy potřebu zvýšeného a unilaterálního amerického působení. Potvrdil to i vývoj související s vytvořením a vedením celosvětové koalice v boji proti mezinárodnímu terorismu, jejímž prostřednictvím se posílila angažovanost USA v globálním měřítku.

Jestliže se americkým politickým představitelům nepodaří prosadit takovou reformu NATO, která by sjednotila vnímání bezpečnostních hrozeb v USA a západní Evropě a zvýšila by vojenskou akceschopnost Aliance jako celku, přestane vláda prezidenta Bushe definitivně považovat NATO za základ euroatlantické bezpečnostní architektury. Projeví se to na postupném poklesu významu NATO a na nárůstu důležitosti bilaterálních vazeb mezi USA a vybranými evropskými zeměmi, které oslabení bezpečnostních záruk ze strany Aliance budou kompenzovat posílením individuálních bezpečnostních záruk ze strany USA. Severoatlantická aliance nadále zůstane důležitým mezinárodním aktérem, ale její původní charakter organizace kolektivní bezpečnosti a obrany se naruší. I když jde o pesimistický scénář budoucího vývoje NATO, jehož naplnění by negativně ovlivnilo bezpečnostní zájmy středoevropských zemí a devalvovalo by jejich doposud vynaložené integrační úsilí, míra jeho pravděpodobnosti je relativně vysoká.

Změna situace ve světě po studené válce s sebou přinesla mnoho širší spektrum asymetrických bezpečnostních hrozeb. Na rozdíl od někdejších symetrických a jasně čitelných vojenských hrozeb se objevují nové nevojenské hrozby, jejichž původci jsou ztěžka čitelní a míra rizika, které přinášejí, je nevypočitatelná. To představuje rozhodující faktor, jenž ovlivňuje zahraniční a bezpečnostní politiku USA a rovněž formuje americký postoj k různým mezinárodním problémům. Z hlediska států střední Evropy je proto potřebné analyzovat, jakým způsobem se tato skutečnost

projeví na postoji USA k Severoatlantické alianci, protože otázka budoucího charakteru NATO představuje předmět jejího prioritního zájmu.

Pro země střední Evropy je transatlantický spojenecký svazek s USA důležitým prvkem jejich bezpečnostní politiky. Vztahy USA s jednotlivými státy tohoto regionu mají individuální charakter, avšak jejich základ je stejný – americké bezpečnostní garance institucionalizované prostřednictvím Severoatlantické aliance. V souvislosti s klíčovým významem USA v rámci evropské bezpečnostní architektury se změny v americké zahraniční, bezpečnostní a obranné politice odrážejí na amerických postojích a reakcích vůči NATO. Transatlantické vztahy tak představují nejdůležitější rámec pro analýzu bezpečnostní angažovanosti USA ve středoevropském regionu.

AMERICKÉ VNÍMANÍ NATO

Z hlediska dalšího fungování NATO je důležité analyzovat, jaký vliv má Národní bezpečnostní strategie USA (přijata v září 2002) na charakter transatlantické vazby mezi USA a jejich evropskými spojenci. Tento koncepční dokument v kapitole VIII. věnuje otázce významu a roli Aliance široký prostor. Evropa je označena jako klíčový spojenec a partner USA a sídlo dvou důležitých institucí – NATO a EU. Zatímco Aliance je chápána jako opora transatlantické a vnitroeuropejské bezpečnosti, EU je vnímána hlavně jako hospodářský a obchodní partner. Národní bezpečnostní strategie USA vyzývá, aby se NATO přizpůsobilo změnám podmínek po 11. září 2001 a vytvořilo si také operační schopnosti, jejichž prostřednictvím by mohlo čelit aktuálním bezpečnostním hrozbám.

Na základě tohoto lze konstatovat, že nová vláda prezidenta Bushe podmíněně počítá s přetrváním důležité role Aliance jako základu bezpečnosti a stability v euroatlantickém prostoru. Pro USA však bude NATO čím dál tím více představovat platformu, na jejímž základě se budou vytvářet příležitostné koalice k řešení konkrétních bezpečnostních problémů a mezinárodních krizí. Podmíněnost americké podpory NATO se bude odvíjet od prohloubení jeho transformace, zlepšování

vojenských schopností evropských členů a zachování identického vnímání nejvážnějších bezpečnostních hrozeb současnosti.

Dokládá to americká iniciativa na vytvoření sil rychlého nasazení NATO, která počítá s jejich nasazením mimo teritoria Aliance do operací nad rámec článku 5 Severoatlantické smlouvy. Za předpokladu, že se tyto podmínky podaří naplnit, si NATO zachová klíčové postavení v rámci evropské bezpečnostní architektury a jeho charakter se přizpůsobí novým podmínkám měnícího se globálního bezpečnostního prostředí. Ve společném zájmu USA i většiny evropských členů NATO je udržení funkčních a efektivních transatlantických vazeb. To umožní, aby se USA se svými evropskými spojenci podělily o zodpovědnost a náklady na udržování bezpečnosti a stability ve světě. Když se v tomto zásadním bodě podaří udržet shodu, republikánská vláda prezidenta Bushe bude schvalovat rozvíjení evropské bezpečnostní a obranné identity v rámci NATO a prostřednictvím toho akceptuje i bezpečnostní a obrannou politiku EU (EBOP).

Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko už v minulosti podporovaly americký zájem udržovat funkční transatlantické vztahy a podílet se na transformaci Aliance. Irácká krize na příkladu iniciativy osmi členských zemí NATO (29. leden 2003) a deseti kandidátských zemí (5. únor 2003) ukázala, že v Evropě přetrvává silný zájem o zachování blízkého spojení s USA institucionalizovaného v podobě Severoatlantické aliance. V případě těchto čtyř států lze předpokládat, že v střednědobém časovém horizontu budou vynakládat další úsilí při posilnění svých vojenských schopností. Půjde především o protiteroristické operace, ochranu před zbraněmi hromadného ničení a o strategickou projekci jejich ozbrojených sil na dálku. I když se nedá předpokládat, že se NATO jako celek bude zapojovat do preventivních zásahů a předstihujících (*pre-emptive*) akcí, lze očekávat, že celá řada jeho evropských členů podpoří takové operace iniciované a vedené USA. Tak jak to demonstroval příklad irácké krize, i tímto způsobem budou středoevropské státy chtít přispět k upevnění svých individuálních strategických partnerství s USA a k zachování relevance NATO pro tohoto klíčového spojence.

Jak už bylo řečeno, klíčovým zájmem České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska je zachování vojenské přítomnosti USA v Evropě, jehož prostřednictvím by byla i nadále zajištěna nejenom funkčnost a akceschopnost NATO, ale také relevance současné evropské bezpečnostní architektury. Členství v Severoatlantické alianci představuje pro tyto státy naplnění jejich dlouhodobých aspirací na získání důvěryhodných bezpečnostních garancí. Prostřednictvím podpory americké zahra-

niční a bezpečnostní politiky tyto státy podporují také soudržnost transatlantických vztahů, protože pouze za tohoto předpokladu jsou bezpečnostní garance NATO dostatečné.

PRIORITY NOVÉ VLÁDY

Vše nasvědčuje tomu, že zahraniční a bezpečnostní politika znovuzvoleného prezidenta G. Bushe bude v mnoha ohledech konstantní. Prioritou bude stabilizace Iráku, boj s mezinárodním terorismem, snaha o normalizaci poměrů v Afghánistánu a udržení vůdčího postavení USA při rozhodování o vývoji ve všech strategicky důležitých oblastech světa.

V případě Iráku je pro G. Bushe velmi důležité, aby dotáhl do úspěšného konce stabilizaci této země. V dané situaci není rozhodující, zda se v Iráku podaří nastolit stoprocentně demokratický režim. Nelze vyloučit, že tohoto cíle ani není možné bezesbýtku dosáhnout. Zásadní je snížení vlivu stoupců Husajnova režimu a islámských extrémistů a nastolení takových podmínek, aby ztratili své zázemí a vliv. Dosažení zkušenosti ukazují, že normalizace lze cestou vojenských operací dosáhnout jen omezeně. Zároveň je potřeba si uvědomit, že tento proces může trvat déle než jedno funkční období amerického prezidenta.

O Afghánistán a jiné konfliktní zóny se bude nová vláda snažit podělit buď se svými aliančními partnery v NATO, nebo s OSN, případně s EU. Bush bude přitom postupovat tak, aby za regiony s menším významem neslo odpovědnost více států. Republikánská vláda však bude stále prosazovat postavení USA jako globálního lídra v bezpečnostně-politických otázkách. V této souvislosti je zajímavá politická studie *Konflikt mezi impérii: Narůstající trhlna mezi Evropou a Spojenými státy*, která pojednává o tom, jak USA více zavázat k multilateralismu a jak je udržet v roli ústředního aktéra v dnešním pluralistickém mezinárodním společenství. Podle autora Christophera Cokera je paradoxem, že Spojené státy vnímají multilateralismus jako jednu z možností, a nikoli jako nezbytný předpoklad své mezinárodní politiky.

Coker v této souvislosti upozorňuje, že Evropané nemohou od Američanů očekávat, že se budou podílet na práci mezinárodních institucí, pokud tyto instituce neslouží zájmům USA. Než je důležitý mezinárodní bezpečnostní problém postoupen mezinárodním institucím, jako NATO, USA si nezbytně kladou otázku, zda to usnadní uspokojivé řešení onoho problému. Názor USA na multilateralismus je proto spíše pragmatický než vycházející z hodnot. Spojené státy jsou orientovány raději na výsledek než na proces, což je vyjádřeno slovním spojením „efektivní multilateralismus“, jež definuje jejich cíl.

NATO se transformuje, aby bylo schopno vést operace mimo Evropu a mo-

dernizovat své vojenské schopnosti. Tato multilaterální instituce nebude fungovat bez nesporného vůdcovství, které zajišťují Spojené státy. Čím intenzivněji tento trend bude i nadále platit jak pro NATO, tak pro jiné instituce, jinými slovy čím intenzivněji tyto instituce zapojí USA do své činnosti, tím větší budou mít vyhlídku, že využijí a usměrní americkou sílu ke sdíleným multilaterálními cílům. Bude tedy záležet na samotné Alianci, jaký tlak na USA dokáže vyvinout, aby vláda prezidenta Bushe nejednala unilaterálně. Generální tajemník NATO Jaap de Hoop Scheffer Severoatlantickou alianci označil za základní most mezi Severní Amerikou a Evropou a prohlásil, že nemá pochybnosti, „že prezident Bush bude pokračovat v udržování dlouhé tradice silného svazku“. Je jisté, že ve vztahu k Evropě bude nová republikánská vláda pokračovat v dialogu, ale jen do té míry, do které ji bude chtít Evropa naslouchat.

IMPLIKACE PRO STŘEDNÍ EVROPU

Vztahy mezi světovou velmocí a středně velkými středoevropskými zeměmi budou z hlediska moci, na jejímž základě může jedna či druhá strana ovlivňovat vývoj mezinárodního systému, i do budoucna vztahy výrazně asymetrickými. Účast na projektu sjednocené Evropy zajisté vnese nový prvek do této situace, avšak bylo by nerozumné jeho případný vliv hodnotit bez znalosti skutečných efektů evropské integrace na transatlantickou vazbu a v žádném případě není radno jej přeceňovat.

Aliance, jež přijala boj proti terorismu a šíření zbraní hromadného ničení jako jedno z hlavních poslání, není schopna nalézt společný konsensus v otázce, jak tyto výzvy konfrontovat. Toto zjištění vyvolalo nejen otázku efektivity rozhodovacího procesu v NATO, ale i pochyby o relevanci NATO v současném bezpečnostním prostředí. Pokud se pohledy jednotlivých aktérů nepodaří vzájemně sladit a NATO nebude využíváno jako efektivní nástroj podpory vojenských operací v boji proti terorismu, mohou v USA převážít hlasy volající po vytvoření „nového“ obranného mechanismu založeného na posílených bilaterálních vazbách s podobně smýšlejícími spojenci. Tento trend, jenž se projevil v Afghánistánu (2001) a v Iráku (2003), je v rámci americké vnitropolitické debaty stále přítomen a latentně hrozí poklesem důležitosti Aliance ve strategickém myšlení USA. Tato skutečnost staví před státy střední Evropy výzvu, jakým způsobem reagovat na tento vývoj v dlouhodobém časovém horizontu.

Pro středoevropský region tedy vyplývá závěr, že eventuální pokles významu Aliance bude nezbytné vyvážit prostřednictvím posilování bilaterální bezpečnosti a vojenské spolupráce s USA. Severoatlantická aliance i nadále zůstane relevantním bezpečnostním aktérem, avšak její role bude spočívat v zajištění a podpoře koalici-

ci „ochotných a schopných“. Státy strední Evropy si zachovávajú vliv na bezpečnostní dění pouze za předpokladu, že se budou v ještě větší míře zapojovat do operací na prosazení nebo udržení míru v rámci *ad hoc* koalicí pod vedením USA.

Překotná dynamika mezinárodního vývoje, který byl nastartován po roce 1989 díky pádu komunismu, vyžaduje odvážné vize a právě stredo-evropské postkomunistické země mohou díky své zkušenosti a specifickému pohledu na svět vnést do transatlantického dialogu nový nezastupitelný prvek. Nemusejí být pouhými pasivními konzumenty bezpečnostního systému, do něhož se včlenily, ale mohou se aktivním způsobem podílet na jeho formování. Na druhou stranu, nemalým problémem stredo-evropské zahraniční politiky bude správná a vyvážená volba koaličních partnerů na všech úrovních. Rozhodujícím spojencem států strední Evropy jsou USA, avšak vybalancovat proamerickou politiku se zájmy ostatních evropských spojenců, zvláště budou-li kolidovat se zájmy Washingtonu, bude pro jejich diplomacii nesnadný úkol.

(Autorka pôsobí na Ústave medzinárodných vzťahov v Prahe)

SUMMARY

Hana Motková, from the Institute of International Relations in Prague analyzes the approach of the USA towards the Central and Eastern European Region after the presidential elections. The top foreign policy and security priorities of the current administration will be prevention and elimination of risks caused by undemocratic regimes, international terrorism and weapons of mass destruction. According to Motková, in order to fully address these priorities, the Bush Administration will request major reform in NATO in order to make the Alliance more flexible and able to address threats immediately. If Europe will not be willing to support the reform, the USA will not be willing to consider Alliance a major tool for providing of Euro-Atlantic security and bilateral agreements between US and European states will rise on importance. For the countries of Central and Eastern Europe, US presence in the region is of vital importance when it comes to security. They however must understand, that for the USA multilateralism is not a matter of course – USA will never act against their own interests. The new US government will participate in dialogue with Europe only as far as Europe will want to listen. If the Central and Eastern European countries want to have influence in security policy, they will have to participate in ad hoc peace-achieving or peace-keeping coalitions led by the USA. It might be however a tough task for their diplomacy, when US interests will be in conflict with the interest of other European allies.

Imrich Babic

VOJNA PROTI TERORIZMU JE AJ NAŠOU VOJNOU

Kým do 11. septembra 2001 určovali hlavné bezpečnostné témy medzinárodných vzťahov zasadania Bezpečnostnej rady OSN, teroristický útok Al-Kájdý situáciu jednoznačne zmenil. Dnes sa hlavný dôraz kladie na takzvané nové hrozby, ku ktorým patria zbrane hromadného ničenia, organizovaný zločin, globálne zhoršovanie životných podmienok a predovšetkým medzinárodný terorizmus. I keď sa medzinárodné spoločenstvo v posledných rokoch dokáže zhodnúť na kľúčových bezpečnostných hrozbách, v boji proti nim stále chýba potrebný dôraz.

V nasledujúcich riadkoch sa pokúsím načrtnúť hlavné línie boja proti medzinárodnému terorizmu v blízkej budúcnosti. Spôsob tohoto boja úzko súvisí so znovuzvolením G. Busha za prezidenta USA, a teda so zachovaním kontinuity americkej zahraničnej a bezpečnostnej politiky.

Boj proti terorizmu rozdeľujú experti do viacerých období podľa rôznych kritérií. Spojeným štátom ostalo zo všetkých delení len jedno jediné: obdobie pred 11. septembrom a po ňom. Niektorí ďalší aktéri medzinárodných vzťahov Spojeným štátom začínajú rozumieť – Rusko zažilo svoj 11. september počas Beslanu, Indonézia počas útokov na Bali. Rusko si svoju stratenú pozíciu svetovej bezpečnostnej mocnosti znovu získava čoraz výraznejším spôsobom, keď napríklad len prednedávnom (9. 12. 2004) prijalo počas zasadnutia Rady NATO – Ruská federácia s partnermi z aliancie spoločný akčný plán boja proti terorizmu.

Iné krajiny (vrátane Slovenska) majú menej porozumenia, pretože takýto zlom vo svojej bezpečnosti ešte nezažili. Niektorým, ako napríklad Španielsku, chýba porozumenie úplne, hoci svoj zlomový dátum už majú. V Madride dosiahli teroristi 101 bodov zo 100 možných – brutálnym zásahom proti mase občanov demokratickej krajiny nielenže nabúrili hodnotový systém španielskeho spoločenstva, ale vyvolali chaos, ovplyvnili vnútornú politiku krajiny a vyvolali aj zmeny kurzu zahraničnej politiky.

Myšlienka, že najmä európske krajiny sa zrejme nezobudia z ružového snívania, kým nebudú mať svoj „deň po tom“, netreba snáď považovať za priveľmi kacírsku. Ich bezpečnostná politika nie je veľmi efektívna, pretože stojí na prednostnej hre na vlastnom piesočku. Aj pravidelné zasadnutia Rady ministrov obrany či ministrov zahraničných vecí EÚ posúvajú problematiku boja proti terorizmu iba o malý krok vpred. Skostnatené politické režimy hlavných hráčov EÚ totiž nie sú ochotné obeť svoju krátkodobú budúcnosť nepopulárnym, ale mimoriadne dôležitým opatreniam spojeným so zvyšovaním výdavkov na bezpečnosť. „Deň po tom“ pre Európu sa však blíži, ako tvrdia mnohí nezávislí experti na boj s terorizmom. Bude to Pa-

riž, Berlín, Amsterdam alebo Rím? Alebo Varšava, Praha, Budapešť či Riga?

Najstrašnejšie na terorizme je snáď to, že sa nezameriava na rovnocenného ozbrojeného protivníka – armádu. Naopak, útočí na bezbrannú a ľahko zraniteľnú občiansku spoločnosť a na samotné základy demokracie, ktorú majú bezpečnostné sily ochraňovať. K strategickým cieľom teroristov tak patrí vyše 100 krajín na celom svete – ľudia, ktorí nebojujú ani v Iraku, Afganistane, ani na Balkáne. Ľudia, ktorí sa starajú o svoje životné prostredie, kultúru, vzdelanie, dennodenné ekonomické zabezpečenie domácnosti a spoločnosti. Ľudia, ktorí žijú kdekoľvek a štát im garantuje všetky podmienky pre život. Rovnako v Nemecku ako v Španielsku, Rusku. Zraniteľní a navyše čoraz viac ovplyvniteľní médiami.

Sú to však tí istí ľudia, ktorí v ohrození života po teroristickom akte a jeho omieľaní zo všetkých strán revúciami masmédiami zmenia v jedinom momente politický názor a obrátia sa proti tým, ktorí im do včera garantovali podmienky na mierový život a zároveň vytvárali mierový obraz krajiny aj navonok.

Americký veľvyslanec v Nemecku Vernon Penner sa pri definovaní problematiky terorizmu drží troch zásad:

1. Terorizmus nie je novým fenoménom. Napríklad v roku 1992 bolo vo svete uskutočnených 487 teroristických aktov a dokonca už v rokoch 1983 až 1986 sa v Bejrúte uskutočnila séria teroristických aktov s tzv. „modernou motiváciou“ – zmeniť smerovanie politiky.

2. Vojnu s terorizmom môžeme vyhrať! – ale s podmienkou mobilizácie celej spoločnosti, ekonomiky, politiky...

3. Kľúčom k víťazstvu je spolupráca, ktorá sa musí dostať do všetkých oblastí a činností euroatlantického spoločenstva demokratických krajín.

NOVÉ BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE

Teroristické útoky v Spojených štátoch a v Španielsku ovplyvnili politický vývoj týchto krajín úplne odlišným spôsobom. Kým španielska spoločnosť zareagovala odstavením vládnucej politickej garnitúry

ry a nová politická reprezentácia sa silnejšie prímkla k Nemecku a Francúzsku, americká spoločnosť ešte výraznejším spôsobom ako v roku 2000 podporila G. Busha a jeho razantný štýl bezpečnostnej politiky, nehľadiac na stav ekonomiky po štyroch rokoch jeho vlády.

Americká spoločnosť má nepomerne dlhšiu historickú skúsenosť s demokraciou než Španielsko, dokázala si teda jednoznačnejšie určiť priority: najprv vlastná bezpečnosť, potom rozvoj. Len potvrdila základnú poučku vývoja ľudskej civilizácie, že bez zabezpečenia stability rozvoj neexistuje.

Prirodzene, európski politici zareagovali s nevoľou na obmedzenia pri cestách do USA pre občanov EÚ (režim kontrol na vstupe do USA, podmienky zabezpečenia pasov pre uznávanie bezvízového styku od roku 2006 pre všetky krajiny, kontroly údajov cestujúcich do USA ešte na európskom území).

Spolu s opatreniami na vlastnom území (nová národná bezpečnostná doktrína, vytvorenie federálneho ministerstva vnútra, systému bezpečnostných režimov atď.), a hlavne investíciami do novej bezpečnostnej politiky, to predstavuje nový bezpečnostný režim na ochranu americkej demokracie. Kým prvá *fatwa* proti USA bola vyhlásená už v roku 1996 a do roku 2001 na území USA pôsobili rôzne teroristické skupinky, až od konca roku 2001 sa podarilo zneškodniť vyše 400 pokusov o teroristické akcie väčšieho či menšieho rozsahu na území USA.

11. september teda znamenal pre americkú politiku i pre americkú verejnosť úplne nové rozmery vlastnej bezpečnosti a podmienok fungovania a americký volič 2. novembra 2004 tento vývoj potvrdil.

TRENDY V TERORIZME

Americká bezpečnostná politika teda zatiaľ zvláda boj s terorizmom s vysokou mierou úspešnosti. Základ preň postavila predovšetkým na dvoch navzájom prepojených pilieroch: na pokračujúcej úcte k princípom demokracie a na odstránení/obmedzení pocitu ohrozenia, ktorý je pre rozvoj demokracie rovnako dôležitý ako iné základné podmienky.

USA zároveň viac-menej úspešne rozvinuli iniciatívu boja proti terorizmu aj na medzinárodnom poli. Kým Európska únia ani Ruská federácia nereagovali včas, ani dostatočne razantne, USA svojou iniciatívou len potvrdili svoju dominanciu pri určovaní trendu boja proti terorizmu.

Pomenovaním štátov podporujúcich terorizmus a prijatím kľúčových nástrojov na pôde OSN sa medzinárodnému spoločenstvu vďaka USA počas posledných troch rokov podarilo znížiť štátnu podporu teroristickým hnutiam a organizáciám zo strany niektorých „tradičných indexových“ krajín.

Zameranie vojenských akcií na dve islamské krajiny s režimami vysoko rizikóvymi pre svetovú bezpečnosť zároveň znamenalo posilnenie etnicko-náboženského

podtónu terorizmu. Samotní islamskí vedci, znalci koránu, však odmietajú spájanie islamistického fundamentalizmu s moderným výkladom koránu. Moderná islamská spoločnosť sa tak sama stáva, v posledných rokoch čoraz viac, terčom útokov teroristov.

Teroristi pri svojich útokoch používajú čoraz brutálnejšie spôsoby s cieľom zstrašiť ďalšie potenciálne obeť. Pritom sa nevyhýbajú ani zverejneniu obrazových verzí svojich hrozných činov, čím sa snažia o ich multiplikačný efekt. Predovšetkým islamskú vieru poháňajú do takých extrémnych rovín, v ktorých neváhajú uskutočňovať samovražedné útoky, či používať nálože s masovým dosahom.

Experti na terorizmus pritom tvrdia, že doba, keď sa teroristi pokúsia použiť zbrane hromadného ničenia, nie je ďaleko. Polemika, či majú na to potrebné materiálne vybavenie a schopnosti, je už vyriešená – majú.

Úspechy demokratického spoločenstva v doterajšom boji proti terorizmu preto nútia aj teroristov rozvíjať svoje kapacity a spôsoby fungovania a boja. Teroristické siete prežívajú vďaka novým vlastnostiam: ich jednotlivé uzly dokážu fungovať aj autonómne, na finančnú podporu využívajú diskrétny spôsob založený na dôvere, komunikujú najmodernejšími spôsobmi, pre svoje ciele využívajú aj organizovaný zločin a majú omnoho nepredvídateľnejšie formy fungovania.

Významnou otázkou, ktorej sa venujú mnohé medzinárodné konferencie o terorizme, je nábor vhodných adeptov do teroristických jednotiek. Rast nových teroristov sa často spája výhradne s prostredím chudobného či nevzdelaného obyvateľstva rozvojových krajín. Toto však predstavuje len malú časť pravdy o ľudských zdrojoch teroristických sietí. Z výsledkov činnosti informačných služieb vyplýva, že 63 % teroristov má výborné vzdelanie, rodné zázemie a dobré finančné zabezpečenie. To, čo je teda pri hľadaní ľudských zdrojov pre teroristické siete podstatné, treba hľadať niekde inde.

Dôležitým zistením z posledných rokov je, že teroristi postupne presúvajú svoj záujem o možné ciele svojich útokov z USA do Európy a z medzinárodnej úrovne na nižšiu – plánujú pritom zneužiť čoraz ohrozenejšie a nespokojnejšie moslimské spoločenstvá v európskych štátoch, využívajú pritom aj ich ochranu zo strany vládnicích ľavicových zoskupení a rôznych občianskych združení.

AKO ĎALEJ

USA svojimi úspechmi v posledných troch rokoch poskytujú Európanom silný vzor, ako sa úspešne postaví hrozbám voči terorizmu. Na tomto trende by v USA nemala nič meniť ani nová Bushova vláda, napriek tomu, že odstúpenie oznámilo už niekoľko významných šéfov silových rezortov. Skôr naopak. Úspech G. Busha vo voľbách znamená predovšetkým úspech jeho

vlády v oblasti vnútornej i zahraničnej bezpečnostnej politiky a na víťaznej taktike sa spravidla nič nezvykne meniť.

Očakáva sa skôr dôraz americkej vlády na doterajšie akcenty v zahraničnej politike predovšetkým smerom k ostatným transatlantickým spojencom. Americký prezident bude musieť pravdepodobne ísť viac do hĺbky pri vysvetľovaní podstaty vojny proti terorizmu. S rozšírením NATO síce získal 10 nových oddaných spojencov, tí však zatiaľ svojím potenciálom nestačia nahradiť odhodlanosť ani potenciál veľkých európskych hráčov.

Prezidenta Busha čaká vážna úloha – zrozumiteľne vysvetliť Európe, pred akým nepriateľom stojíme a pokúsiť sa spoločne hľadať riešenia zásadných problémov:

1. Francúzi majú radi tradičnú teóriu vojny: útok – protiútok – mierová dohoda. S terorizmom však dohoda nie je možná. Terorizmus nepredstavuje štát; terorizmus sa dostal do fázy myšlienkového hnutia v srdci a v hlave, s výborným politickým a spoločenským zázemím a finančným zabezpečením.

2. Bush tiež musí Európanom prijateľným jazykom vysvetliť, že terorizmus nepredstavuje hrozbu pre obyvateľov jednotlivých krajín, ale pre demokratické spoločenstvo ako celok. Každá európska krajina sa totiž snaží hovoriť o terorizme proti svojim obyvateľom a v priamom vzťahu s tým buduje svoj prístup k boju proti terorizmu na princípe národného akčného plánu, z ktorého odvodzuje možnosti zapojenia sa do medzinárodnej spolupráce. Tento prístup by sa mal obrátiť a európske štáty by mali vychádzať zo stanovených spoločných nadnárodných potrieb a z nadnárodnej spolupráce pri vytváraní národných akčných plánov.

3. Terorizmus je globálny: už 49 krajín je postihnutých útokmi teroristov a ďalšia päťdesiatka sa nachádza na „čakacej listine“. Do protiteroristickej koalície sa doposiaľ zapojilo 96 krajín.

4. Sofistikované finančné systémy teroristických sietí fungujúce predovšetkým na princípe dôvery, priateľstiev, ale aj autonómie v prípade ohrozenia (napr. *hawala*), vyžadujú mobilizáciu a stanovenie jasných pravidiel spolupráce aj medzi informačnými službami a finančnými organizáciami. Vyžadujú si však aj dôveru zo strany bežného zákazníka, že jeho osobné informácie v prostredí finančných databáz a tokov nebudú použité ináč než pre jeho vlastnú bezpečnosť.

5. NATO nemôže byť jediným nástrojom boja proti terorizmu, aj keď bude hrať naďalej veľmi dôležitú úlohu. V súčasnosti sa navyše stále nachádza pred dôležitou reformou, ktorá vyžaduje významné investície. Európskym krajinám sa však k nim pristúpiť veľmi nechce. Navyše, ak každá krajina hovorí len o vlastnom ohrození, ako má NATO vlastne konať? K NATO sa nevyhnutne musia pripojiť aj ďalšie zoskupenia, predovšetkým EÚ, OBSE, každé v rámci svojich kompetencií.

PREHĽAD UDALOSTÍ V BEZPEČNOSTNEJ PROBLEMATIKE ZA ROK 2004

6. Prvou osobou, ktorá navštívila Busha krátko po jeho znovuzvolení do funkcie prezidenta USA, nebol tradične premiér Veľkej Británie, ale generálny tajomník NATO Jaap De Hoop Scheffer, čo svedčí o určitom vývoji už v blízkej perspektíve medzinárodnej bezpečnosti.

7. Sieť aktérov musia dotvárať vlády so svojimi podriadenými orgánmi. Z nich predovšetkým civilné a vojenské informačné služby musia postaviť siete efektívnej komunikácie. Životne dôležitými sa však ukazujú investície do ich vybavenia ľudským i materiálnym potenciálom, až potom môžu európske informačné služby vytvoriť s americkými agentúrami sieť, ktorá nebude krívať na obidve nohy, ale efektívne plniť strategické úlohy.

8. Všetky inštitúcie sú zainteresované do boja proti terorizmu. Predstavujú jednotlivé vzájomne prepojené kolieska v stroji, závislé od verejného financovania a verejnej podpory. Pokiaľ teda občianske združenia prostredníctvom médií či iným spôsobom odrádzajú od investícií do bezpečnosti spoločnosti a zdôrazňujú ich nezmyselnosť, robia spoločnosť zraniteľnejšou voči teroristickým útokom.

Dnes teda môžeme tvrdiť, že začíname novú fázu budovania vlastnej bezpečnosti. Závisí od každého z nás, či sa vďaka našej verejnej podpore preventívnemu budovaniu nových bezpečnostných štruktúr nezmenia podmienky fungovania demokratickej spoločnosti, alebo či budeme čakať na náš vlastný „deň po tom“ so všetkým, čo s tým súvisí, teda aj s mimoriadnymi krízovými situáciami.

(Autor je analytikom MZV SR pre bezpečnostné otázky a členom Pracovnej skupiny PjP Consortium pre problematiku boja s terorizmom. Článok nie je oficiálnym stanoviskom MZV SR.)

SUMMARY

The author is a security analyst of the Ministry of Foreign Affairs of the Slovak republic. In The War Against Terror is Our War Too he considers European countries to be not flexible enough in addressing global threats. He maintains, that European governments are not willing to sacrifice political score at home and therefore are not supportive enough of the US approach. According to Babic, this can be caused by the fact that Europe so far did not have its „Day After“ or – European 9/11. The author points to different reactions of American and Spanish public after major recent terrorist attacks on European and American soil. While Americans chose stability and safety on the first place, the Spanish did not hesitate to change the government and according to the author fulfilled 101 out of 100 wishes of terrorists. Babic stresses the importance of strengthening the fight against terror by European countries and institutions. In the author's view, re-elected president Bush stands in front of a major task: to explain Europe the real dangers of terrorist threats and mobilize European politicians and institutions to become more active in preventing and eliminating of these threats.

JANUÁR

Gruzínsko (4. 1.)

Po verejných protestoch proti Eduardovi Ševarnadzemu a proti zmanipulovaným voľbám v decembri 2003 sa po opakovaných prezidentských voľbách hlavou štátu stal Michail Saakašvili.

Afganistan (4. 1.)

Snem tradičných miestnych lídrov schválil ústavnú listinu, potvrdil vo funkcii dočasného prezidenta Hamída Karzaia a zvolil zástupcov parlamentného zhromaždenia.

India – Pakistan (5. 1.)

Indický premiér Atal Bihari Vádžepai a pakistanský prezident Parvív Mušaráf sa dohodli na obnovení mierových rozhovorov.

Irak (23. 1.)

Vedúci misie zbrojných inšpektorov CIA David Kay vyhlásil, že jeho 1 400 členový tím nenašiel žiadne dôkazy o prítomnosti zbraní hromadného ničenia v Iraku.

FEBRUÁR

Pakistan (4. 2.)

Vedúci pakistanského jadrového programu Abdul Kadyr Chan sa priznal k predaju technológií jadrových zbraní do Severnej Kórei, Iránu a Líbye.

Haiti (5. 2.)

Začiatok násilných protestov proti vláde prezidenta Jean-Bertranda Aristida, ktoré spolu s medzinárodným tlakom viedli dňa 29. 2. 2004 k jeho odchodu do exilu.

MAREC

Irak (2. 3.)

Prvé veľké teroristické útoky zamerané na civilné obyvateľstvo. Výbuchy náloží pred mešitami v Karbale a Bagdade zabilo 170 šiitských Iračanov.

Irak (8. 3.)

Iracká vládna rada podpísala prechodnú ústavu, ktorá vstúpila do platnosti po prevzatí právomocí od americkej dočasnej administratívy (28. 6. 2004).

Španielsko (11. 3.)

Teroristické útoky na vlaky v Madride, počas ktorých zahynulo 202 ľudí a 1 400 bolo zranených. K zodpovednosti sa prihlásila medzinárodná teroristická sieť Al-Káida. Útoky ovplyvnili výsledky španielskych parlamentných volieb, v ktorých 14. 3. 2004 zvíťazili opoziční socialisti.

Kosovo (18. 3.)

Začiatok násilností medzi etnickými skupinami kosovských Albáncov a Srbov, ktoré priniesli celý rad obetí. Jednotky NATO rozmiestnené v Kosove v rámci misie KFOR (18 000 vojakov) boli posilnené zálohami 1 000 vojakov a pomohli stabilizovať situáciu.

Izrael / Palestína (22. 3.)

Počas protiteroristickej operácie izraelských ozbrojených síl zameranej na jeho likvidáciu zahynul šejk Ahmed Jásin, zakladateľ a vodca islamskej militantnej skupiny Hamas.

Líbya (25. 3.)

Návšteva britského premiéra Tonyho Blaira v Tripolise ukončila skoro 30 ročnú diplomatickú izoláciu krajiny. Líbyjský vodca Muammar Kadáfí sa zaviazal ukončiť programy na výrobu zbraní hromadného ničenia a odškodniť obeť teroristických útokov podporených Líbyou v minulosti.

Severoatlantická aliancia (29. 3.)

Rozšírenie NATO o sedem nových členov zo strednej a východnej Európy (Bulharsko, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko).

APRÍL

Irak (4. 4.)

Začiatok bojov medzi koalíčnými jednotkami v Iraku a milíciami šiitskeho radikálneho duchovného Muktadu al Sadra (Nadžaf, Karbala, Bagdad). Dňa 5. 4. 2004 sa boje rozšírili aj do suitských oblastí Iraku (Falúdža, Ramadi).

Irak (8. 4.)

Začiatok vlny únosov zahraničných občanov v Iraku, ktorá do polovice mesiaca viedla k únosu vyše 40 cudzincov a k vraždám niektorých z nich.

Izrael / Palestína (12. 4.)

Izraelský premiér Ariel Šaron ohlásil plán na jednostranné stiahnutie sa Izraela z pásma Gazy a podporil dokončenie protiteroristickej ochrannnej bariéry oddeľujúcej Izrael od oblastí na západnom brehu Jordánu.

Severná Kórea (13. 4.)

Vedúci pakistanského jadrového programu Abdul Kadyr Chan potvrdil, že Severná Kórea disponuje tromi jadrovými bojovými hlavicami.

Severoatlantická aliancia (14. 4.)

Usáma bin Ládín, vodca medzinárodnej teroristickej siete Al-Kájda, ponúkol prímerie európskym krajinám, ktoré stiahnu svoje vojenské jednotky z Iraku a Afganistanu.

Irak (15. 4.)

USA prijali návrh OSN na vytvorenie nového irackého vládneho orgánu, ktorý by prevzal právomoci od americkej dočasnej vlády.

Irak (18. 4.)

Nový španielsky premiér José Luis Rodríguez Zapatero nariadil okamžité stiahnutie španielskych jednotiek pôsobiacich v rámci medzinárodnej koalície v Iraku.

Cyprus (24. 4.)

Cyperskí Gréci v referende odmietli plán OSN na znovuzjednotenie ostrova. Cyperskí Turci naopak zjednotenie podporili. Ako dôsledok do EÚ vstúpila iba grécka časť Cypru.

Irak (30. 4.)

Americké médiá zverejnili prvé informácie o týraní irackých väzňov americkými vojakmi vo väznici Abu Grajb pri Bagdade.

MÁJ

Európska únia (1. 5.)

Rozšírenie EÚ o 10 nových členov zo strednej a východnej Európy a zo Stredomoria (Cyprus, Česká republika, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Malta, Maďarsko, Poľsko, Slovensko a Slovinsko).

Rusko (9. 5.)

Pri atentáte v Groznom zahynul čečenský prezident Achmad Kadyrov a ďalších 13 ľudí. Útok uskutočnili čečenský rebeli bojujúci za odtrhnutie Čečenska od Ruskej federácie.

Irak (17. 5.)

Pri útoku samovražedného teroristu zahynul v Bagdade dočasný predseda Irackej vládnej rady Ezidin Salim.

Sudán (26. 5.)

Prielom v rokovaniach o ukončení občianskej vojny v Sudáne. Zástupcovia centrálnej vlády a predstavitelia povstalcov sa dohodli na ukončení konfliktu. (Táto dohoda sa netýkala regiónu Darfúr, kde pokračovalo prenasledovanie miestneho obyvateľstva zo strany vládou podporovaných polovojenských skupín).

Irak (28. 5.)

Predsedom Irackej prechodnej vlády sa stal Ajad Alávi. Tento orgán vznikol na základe plánu Lakhdara Brahimiho, vysokého predstaviteľa OSN pre Irak, s cieľom prebrať právomoci od americkej dočasnej vlády a krajinu riadiť až do prvých volieb v roku 2005.

Saudská Arábia (29. 5.)

Teroristické útoky na zahraničných pracovníkov z USA a Európy, ktorých teroristi napojení na sieť Al-Kájda vzali ako rukojemníkov alebo zavraždili. Teroristov zneškodnil zásah saudske-arabských bezpečnostných zložiek dňa 30. 5. 2004.

JÚN

Irak (1. 6.)

Iracká dočasná vláda nahradila Irackú vládnu radu a zaviazala sa rešpektovať prechodnú ústavu zo dňa 8. 3. 2004.

Irak (8. 6.)

Bezpečnostná rada OSN jednohlasne prijala rezolúciu, ktorou schválila prenos právomocí od americkej dočasnej vlády na Irackú dočasnú vládu do 30. 6. 2004 a uskutočnenie prvých volieb do 31. 1. 2005

Irán (18. 6.)

Medzinárodná agentúra pre jadrovú energiu (IAEA) kritizovala Irán za netransparentnosť jeho jadrového programu.

Irak (28. 6.)

Najvyšší predstaviteľ americkej dočasnej administratívy v Iraku Paul Bremer formálne odovzdal všetky právomoci do rúk Ajáda Aláviho, predsedu Irackej prechodnej vlády.

Irak (28. 6.)

Na istanbulskej summite NATO bol prijatý záväzok poskytnúť výcvik formujúcim sa irackým ozbrojeným silám.

JÚL

Sudán (30. 7.)

OSN prijala rezolúciu, ktorou vyzvala

sudánsku vládu na odzbrojenie polovojenských milícií pôsobiacich v konfliktnom regióne Darfúr.

AUGUST

Gruzínsko (3. 8.)

Začiatok napätia v gruzínskej autonómnej oblasti Adžarsko. Do konca augusta získala centrálna vláda v Tbilisi nenásilným spôsobom nad oblasťou kontrolu.

Irak (5. 8.)

Ďalšia eskalácia napätia v Iraku, keď šiitsky radikálny duchovný Muktada al Sadr so svojimi milíciami obsadil mešitu Imama Aliho v Nadžafe. Boje v stredných a južných oblastiach Iraku trvali do 27. 8. 2004, keď sa hlavnému šiitskemu duchovnému vodcovi ajatolláhovi Ali al Sistánimu podarilo presadiť prímerie. Muktada al Sadr súhlasil s odzbrojením svojich milícií, ktoré prebehlo so zmiešanými výsledkami v októbri 2004.

Irak (16. 8.)

Tisíc delegátov tzv. Irackého kongresu zvolilo stočlenný výbor, ktorý má dozerať na prvé voľby v krajine a ktorý disponuje právom veta voči rozhodnutiam Irackej prechodnej vlády.

Rusko (25. 8.)

Obeťou teroristických útokov sa stalo 90 pasažierov civilných dopravných lietadiel. Dňa 31. 8. 2004 samovražedná teroristka odpálila nálož v moskovskom metre, usmrtila 9 cestujúcich a viac ako 50 ich zranila. Za týmito útokmi stáli islamskí teroristi z Čečenska.

SEPTEMBER

Rusko (1. 9.)

Islamskí teroristi z Čečenska obsadili základnú školu v Beslane na juhu Ruskej federácie a zajali 1 200 rukojemníkov z radov detí a ich rodičov. Dňa 3. 9. 2004 ruské bezpečnostné sily rukojemníkov oslobodili, obeťami teroristov sa však stalo 340 civilistov.

Irán (18. 9.)

Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu (IAEA) oficiálne vyzvala Irán, aby ukončil obohacovanie uránu a sprístupnil kontrole všetky aspekty svojho jadrového programu.

OKTÓBER

Afganistan (9. 10.)

V Afganistane sa uskutočnili prezidentské voľby. Ich víťazom sa stal vtedajší pre-

zident Hamid Karzai so ziskom 55,4 % hlasov. Dňa 3. 11. 2004 jeho víťazstvo potvrdila Afgánska volebná komisia.

Izrael / Palestína (26. 10.)

Izraelský parlament schválil plán premiéra Ariela Šarona na jednostranné stiahnutie sa z pásma Gazy a z niektorých oblastí na západnom brehu Jordánu.

NOVEMBER

Irak (8. 11.)

Vojenské jednotky USA začali obsadzovať mesto Fallúdža v strednom Iraku a kontroly nad ním získali dňa 14. 11. 2004. V predchádzajúcom období bola Fallúdža centrom islamských teroristov a sunitských skupín bojujúcich proti medzinárodnej koalícii v Iraku.

Izrael / Palestína (11. 11.)

V Paríži zomrel Jásir Arafát, vedúci palestínskej samosprávy a vodca hnutia Al-Fatah. Jeho nástupcom vo funkcii vodcu hnutia sa stal Mahmúd Abbas.

Ukrajina (21. 11.)

Druhé kolo ukrajinských prezidentských volieb označili medzinárodní pozorovatelia za zmanipulované. Na protest proti deklarovanému víťazstvu vládneho kandidáta Viktora Janukoviča sa začala séria verejných demonštrácií, ktoré podporovali opozičného kandidáta Viktora Juščenka. Dňa 3. 12. 2004 rozhodol ukrajinský Najvyšší súd o opakovaní volieb.

Irán (22. 11.)

V dôsledku tlaku zo strany Francúzska, Nemecka a Veľkej Británie súhlasil Irán so zastavením obohacovania uránu.

DECEMBER

Ukrajina (26. 12.)

V opakovanom druhom kole prezidentských volieb zvíťazil opozičný kandidát Viktor Juščenko so ziskom 53 % hlasov. Podľa pozorovateľov opakované kolo prezidentských volieb splnilo všetky medzinárodné kritéria pre slobodné a demokratické voľby.

Južná Ázia (26. 12.)

Silné podmorské zemetrasenie v Indickom oceáne pri pobreží Sumatry spôsobilo prílivovú vlnu, ktorá usmrtila vyše 150 000 ľudí v Indonézii, Indii, Thajsku a na Srí Lanke.

Martin Ortega (ed.). Global Views on the European Union (Globálne pohľady na Európsku úniu), Chaillot Paper n. 72. Paríž: EU Institute of Security Studies, 2004.

Publikácia poskytuje netradičný externý pohľad na Európsku úniu z perspektívy mimoeurópskych odborníkov. Ambície Európskej únie pôsobiť ako globálny bezpečnostný aktér sú všeobecne známe a reflektujú ich aj Európska bezpečnostná stratégia z decembra 2003 a návrh Ústavnej zmluvy z októbra 2004. Európska únia v rámci svojej zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky deklarovala niekoľko priorit – boj proti najväčším bezpečnostným hrozbám súčasného sveta, posilňovanie bezpečnosti a stability v jej susedstve a podpora medzinárodného poriadku založeného na tzv. efektívnom multilateralizme. Predstavovaná publikácia ponúka názor ôsmich expertov, ktorí sa vyjadrujú k napĺňaniu týchto ambícií a zároveň hodnotia globálnu rolu Európskej únie z hľadiska svojich materských krajín, respektíve regiónov. Amitav Acharya, Marcel F. Biato, Babacar Diallo, Francisco E. González, Toshiya Hoshino, Terence O'Brien, Gerrit Olivier a Yi Wang (Senegal, Juhoafrická republika, Brazília, Mexiko, Japonsko, Nový Zéland a Čína). Ich analýza zahraničného a bezpečnostného pôsobenia Európskej únie v celosvetovom meradle je veľmi prínosná, pretože sprostredkúva vnímanie jej aktivít práve z hľadiska štátov a oblastí vzdialenejších od Európy.

Walker, William. Weapons of Mass Destruction and International Order (Zbrane hromadného ničenia a medzinárodný poriadok). Adelphi Paper No. 370. Londýn: Institute for International and Strategic Studies, 2004.

Hlavnou témou publikácie sú súvislosti medzi usporiadaním systému medzinárodných vzťahov po skončení studenej vojny a problematikou zbraní hromadného ničenia. Význam a úloha najmä jadrových zbraní v zahraničnopolitickej a bezpečnostnej agende súčasného sveta predstavujú rámec pre autorov analýzu ich vplyvu na charakter a fungovanie medzinárodného poriadku. Walker vo svojej práci sleduje transformáciu bezpečnostného myslenia týkajúceho sa zbraní hromadného ničenia za posledných 15 rokov a skúma dosah nedávnych bezpečnostných kríz (11. september 2001, Irak 2003) na túto problematiku. Sústreďuje sa na kľúčové otázky antagonizmov, moci a legitimity v rámci súčasného medzinárodného poriadku a analyzuje ich v kontexte "konštruovania" jadrových stratégií jednotlivých aktérov. Významnú časť svojej štúdie Walker venuje najdôležitejšiemu bezpečnostnému aktérovi s globálnym vplyvom – USA - a skúma ich bezpečnostnú politiku, jadrovú stratégiu, protiproliferačné aktivity a celkovo ich pôsobenie v rámci súčasného medzinárodného usporiadania.

Mawdsley, Jocelyn ; Martinelli, Marta; Remacle, Eric (eds.). Europe and the Global Arms Agenda: Security, Trade and Accountability (Európa a globálna zbrojná agenda: bez-

pečnosť, obchod a zodpovednosť). Bonn: BICC/DCAF Security Sector Governance and Conversion Studies, No. 9, 2004.

Bonnský výskumný inštitút BICC (Bonn Institute for Cooperation and Conversion) a Ženevské výskumné centrum DCAF (Democratic Control of Armed Forces) spolupracovali pri príprave publikácie, ktorá predstavuje určitý prienik ich výskumného zamerania. Ide o zborník príspevkov autorov z rôznych európskych krajín, ktorí analyzujú pôsobenie Európskej únie v oblasti globálnej zbrojnej agendy. Väčšia časť príspevkov sa venuje dilemám, ktoré sprevádzajú posilňovanie roly Európskej únie ako bezpečnostného aktéra. Ide o problematiku európskeho obranného priemyslu, zlepšovanie vojenských spôsobilostí, o medzinárodné odzbrojovacie procesy, o obchod so zbraňami a vojenským materiálom. Popritom sa časť príspevkov venuje daným problémom aj z novej perspektívy, ktorou je demokratický deficit bezpečnostnej politiky vo všeobecnosti a v rámci nej obzvlášť zbrojnej agendy. Ide o nízku mieru verejnej kontroly nad touto oblasťou a limitované zapojenie sa aktérov iných ako štátna exekutíva do problematiky vyzbrojovania a jej širších spoločenských a ekonomických súvislostí na národnej úrovni, rovnako ako aj do problematiky odzbrojovania na medzinárodnej úrovni.

Behr, Timo a Siwiecki, Albane. EU Enlargement and Armaments. Defence Industries and Markets of the Visegrad Countries (Rozšírenie EÚ a vyzbrojovanie. Obranný priemysel a trh s vojenským materiálom vo východných krajinách). Occasional Paper 54. Paríž: EU Institute of Security Studies, 2004.

Dvojica autorov sa v novej publikácii Inštitútu EÚ pre bezpečnostné štúdie zaoberá problematikou obranného priemyslu Českej republiky, Maďarska, Poľska a Slovenskej republiky. Komplexne analyzujú proces konverzie tohto odvetvia po skončení studenej vojny, ako aj jeho racionalizáciu a konsolidáciu v nasledujúcom období. Pozornosť autorov sa zameriava na špecifiká jednotlivých krajín, na profil ich transformovaného obranného priemyslu, respektíve tých výskumných, vývojových a výrobných kapacít, ktoré sa prispôbili novým podmienkam trhového hospodárstva a zmeneného bezpečnostného prostredia. Skúmajú aktuálny vývoj v súvislosti s integráciou týchto krajín do NATO a EÚ a so stabilizáciou a miernym rastom výdavkov na obranu a zbrojnú akvizíciu. Autori sa zaoberajú vplyvom NATO a EÚ na domáci obranný priemysel krajín V4 a situáciou na ich trhoch s vojenským materiálom. Veľkú pozornosť venujú aj zahraničným vplyvom v podobe dodávok zbraní a vojenského materiálu, ako aj v podobe zapojenia domáceho obranného priemyslu do offšetových programov. Na záver autori skúmajú perspektívy krajín V4 v oblasti medzinárodnej vojenskej spolupráce a spoločných projektov obranného priemyslu a analyzujú možnosti ich zapojenia do práce Európskej agentúry pre vyzbrojovanie.